



KS. DARIUSZ KWIATKOWSKI
UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
DARKWT63@AMU.EDU.PL
ORCID: 0000-0002-8014-0016

GRZECH I POKUTA OSÓB DUCHOWNYCH W IRLANDZKICH KSIĘGACH POKUTNYCH Z V I VI WIEKU

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2021.030>

Streszczenie. Celem artykułu jest ukazanie grzechu w życiu osób duchownych oraz praktyk pokutnych zapisanych w najstarszych irlandzkich księgach pokutnych z V i VI w. Ten wybór uzasadniony jest faktem, że to właśnie w tym okresie i tym miejscu narodziła się powtarzalna pokuta za grzechy popełnione przez osoby duchowne. W artykule omówiono różne kategorie grzechów i obowiązujące za nie pokuty. Główne kategorie grzechów i związane z nimi pokuty dotyczyły nadużyć przeciw kultowi Bożemu, zwłaszcza Eucharystii i modlitwie, czystości oraz przykazaniu miłości bliźniego. Studium badanych dokumentów pokazało, że celem prawdziwej pokuty było nawrócenie serca. Kościół irlandzki od początku swego istnienia troszczył się o świętość życia osób duchownych i dlatego bardzo piętnował wszystkie grzechy przez nich popełniane, a szczególnie grzechy profanacji Eucharystii, nieczystości, pijaństwa, morderstwa i kradzieży. Za popełnione grzechy duchowni pragnący wrócić do pełnienia swoich posług musieli odbyć surowe pokuty. Odrzucenie pokuty było równoznaczne z wydaleniem ze stanu duchownego i wygnaniem z ojczyzny. Mimo surowości nadawanych pokut można dostrzec w najstarszych irlandzkich księgach pokutnych troskę Kościoła o zbawienie każdego człowieka i ufność w Boże miłosierdzie.

Słowa kluczowe: grzech, pokuta, post, modlitwa, nawrócenie, przebaczenie, miłosierdzie, księgi pokutne.

Abstract. The Sin and Penance of the Clergy in Irish Penitential Books from the Fifth and Sixth Centuries. The purpose of this article is to present sin in the lives of the clergy and the penitential practices recorded in the oldest Irish penitential books from the fifth and sixth centuries. The repetitive penance for sins committed by the clergy was born in this period and place. The article discusses the various categories of sins and the corresponding penalties. The main categories of sins and the related penances concerned abuses against God's worship, especially the Eucharist and prayer, chastity and the Greatest Commandment. A study of these documents showed that the purpose of true repentance was to convert the heart. From the beginning of her existence, the Church in Ireland was concerned about the sanctity of the lives of the clergy and, therefore, strongly condemned all sins committed by them, especially the sins of the profanation of the Eucharist, impurity, drunkenness, murder and theft. After committing a sin, a member of the clergy who wished to return to his ministry had to undergo severe penance. Rejection of penance was tantamount to dismissal from the clerical state and exile from the homeland. Despite the severity of the penance, one can see in the oldest Irish penitential books the great concern of the Church for the salvation of every human being and trust in God's mercy.

Keywords: sin, penance, fast, prayer, conversion, forgiveness, mercy, penitential books.

Opierając się na nauczaniu Jezusa o tajemnicy Bożego miłosierdzia (np. Łk 15,1–32; 1 J 1,9) oraz otrzymując od Chrystusa władzę odpuszczenia grzechów (J 20,22–23), Kościół od początku swego istnienia wypracował określone praktyki pokutne, które miały prowadzić człowieka do nawrócenia i odpuszczenia grzechów. Praktyki te na przestrzeni wieków zmieniały się i przybierały różne formy. Dotyczyły one wszystkich ochrzczonych, zarówno świeckich, jak i duchownych.

Celem artykułu jest ukazanie rzeczywistości grzechu w życiu osób duchownych oraz praktyk pokutnych, które musieli oni podejmować, by otrzymać przebaczenie. W naszych poszukiwaniach badawczych, chcąc zrealizować cel postawiony w tytule artykułu, odwołamy się do najstarszych ksiąg pokutnych, które powstawały w Irlandii w okresie od V do VI wieku¹. Wybieramy ten okres, ponieważ systematyzuje praktyki pokut-

¹ Począwszy od IV wieku pokuta przestała być sprawą osobistą i indywidualną pojedynczego chrześcijanina. Praktyki pokutne były regulowane przez Kościół oraz w Kościele. Ten okres nazywamy okresem pokuty instytucjonalnej. Kwestie odpuszczenia grzechów oraz praktyk pokutnych regulowały w tym czasie lokalne i regionalne synody

ne dla osób należących do stanu duchownego. Badania źródeł rozpoczęliśmy od dokumentacji związanej ze św. Patrykiem², następnie przejdziemy do *Księgi pokutnej Finniania* (przed 550 r.)³ i zakończymy na *Księdze Pokutnej św. Kolumbana* (ok. 543–615)⁴. Uzupełnieniem do wymienionych źródeł będą: *Kanony przypisywane św. Patrykowi*⁵, *Wypisy z Księgi Dawida*⁶, dokumenty synodu Północnej Brytanii (ok. 519)⁷, synod w Lu-

i stąd okres ten nosi nazwę pokuty kanonicznej. Prawo dotyczące odpuszczania grzechów stanowiły między innymi synody w Elwirze (306 r.), Tours (416 r.), Epaonie (517 r.), Orleanie (511 r.), Arles (524 r.). Była ona niepowtarzalna i bardzo często bardzo surowa, co z czasem doprowadziło do jej kryzysu, który najczęściej przejawiał się w tym, że odkładano podjęcie pokuty za popełnione grzechy na ostatnie lata. W zależności od popełnionego grzechu stosowano różane pokuty. Można tu wymienić: post (najczęstsza forma pokuty), modlitwę, noszenie włosiennicy, kary cielesne, jałmużna, ofiary na kościoły, a nawet wydalenie z miejsca zamieszkania. Por. B. Nadolski, *Liturgika. Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa*, t. III, Poznań 1992, s. 96–97; C. Vogel, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*. II edizione italiana riveduta e ampliata a cura di Clara Achille Cesarini, Torino 1988.

² *Synodus S. Patrici, etc. In Hibernia (456) Incipit*, Mansi VI, 513; Wilkins 2; Bieler 54; Ciprotti 37, tłum. B. Frontczak: *Synod św. Patryka, itd. w Irlandii (456)*, w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, *ŻMT* 58, Kraków 2011, s. 2*–6*.

³ *Poenitentiale Vinniani* (Finnian) (ante 550), Wasserschleben 108–119; L. Bieler 74–94; P. Ciprotti 8–16, tłum. A. Baron, J. Łukaszewska-Haberko H. Pietras: *Księga pokutna Finniania* (przed 550), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, *ŻMT* 58, Kraków 2011, s. 14*–24*.

⁴ *Paenitentiale Sancti Columbani* (ca 543–615), (J. Laporte, *Le Penitentiel de Saint Colomban. Introduction et édition critique*), Monumenta Christiana Selecta 4, Tournai, Desclée 1958; cf. Bieler 96–106, tłum. St. Kalinkowski: *Księga pokutna św. Kolumbana* (ok. 543–615), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, *ŻMT* 58, Kraków 2011, s. 31*–37*.

⁵ *Canones S. Patricio adscripti*, Mansi VI, 521–528; Wilkins 6–7, tłum. B. Frontczak: *Kanony przypisywane św. Patrykowi*, w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, *ŻMT* 58, Kraków 2011, s. 7*–8*.

⁶ *Excerpta de Libro Davidis* (ca.500–566), Wasserschleben 101–102; Haddan 118–120; Schmitz I, 492–493; Bieler; Ciprotti, tłum. J. Łukaszewska-Haberko, H. Pietras: *Wypisy z Księgi Dawida* (ok. 500–566), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, *ŻMT* 58, Kraków 2011, s. 9*–11*.

⁷ *Synodus Aquilonalis* (ca 519), Wasserschleben 103; Haddan 117; Schmitz I, 493–494; Bieler 66; Ciprotti 18, tłum. J. Łukaszewska-Haberko, H. Pietras: *Synod Północnej Brytanii* (ok. 519), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, *ŻMT* 58, Kraków 2011, s. 12*–13*.

cus Victoriae (ok. 569 r.)⁸ i tzw. *Wstęp Gildasa o pokucie* z VI w.⁹. Wybór źródeł jest umotywowany tym, że księgi te stały się swego rodzaju prototypem dla późniejszych penitencjałów¹⁰, które powstawały w całym Kościele zachodnim i przez wieki regulowały kwestie związane z grzechem i pokutą¹¹. Chcąc osiągnąć zamierzony cel badawczy, posłużymy się metodą historyczno-krytyczną oraz liturgiczno-kontekstualną.

1. GRZECHY I POKUTY ZWIĄZANE Z NADUŻYCIAMI W KULCIE BOŻYM

Grzechy związane z nadużyciami w kulcie Bożym dotyczą głównie celebracji Eucharystii, przyjmowania Komunii Świętej, modlitwy i miejsc kultu. Na początku trzeba zauważyć, że pierwsze irlandzkie księgi pokutne, bardzo mocno akcentowały konieczność wolności od grzechu ciężkiego potrzebnej do sprawowania Eucharystii i przyjęcia Komunii Świętej. *Wypisy z Księgi Dawida*, w kontekście popełnienia grzechów zabójstwa, nieczystości, którymi mogły być nierząd ze zwierzętami, własną siostrą, kobietą zamężną, zakazywały biskupowi i prezbiterowi na czas pełnienia

⁸ *Sinodus Luci Victoriae* (ca. 569), Wassersleben 104; Haddan 118; Schmitz I, 494; Bieler 68; Ciprotti 19, tłum. J. Łukaszewska-Haberko, H. Pietras: *Synod w Lucus Victoriae* (ok. 569), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, ŻMT 58, Kraków 2011, s. 25*–26*.

⁹ *Praefatio Gildae de poenitentia* (s. VI), Wassersleben 105–108; Haddan 113–115; Smitz I, 496–497; Bieler 60–65; Ciprotti 19–21, tłum. J. Łukaszewska-Haberko, H. Pietras: *Wstęp Gildasa o pokucie* (w. VI), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, ŻMT 58, Kraków 2011, s. 27*–30*.

¹⁰ Kościół irlandzki, a potem także inne Kościoły w Europie, troszcząc się o poważne traktowanie pokuty i uniknięcie nadużyć, tworzył specjalne pomoce dla spowiadających kapłanów. Zaczęły powstawać księgi, które nazywano „penitencjałami”. Zawierały one najczęściej wykaz grzechów oraz odpowiadające im pokuty. Niekiedy dodawano także teologiczne znaczenie pokuty, nawrócenia i pojednania z Bogiem. Por. A. Santantoni., *Riconciliazione in Rona nell'Occidente non romano*, w: *Scientia Liturgica. Sacramenti et Sacramentali*, red. A.J. Chupungco, t. 4, Casale Monferrato 1984, s. 144.

¹¹ Praktyki pokutne powstałe w Irlandii, poprzez Wyspy Brytyjskie, przedostały się na kontynent europejski. Przyczyniła się do tego misyjna działalność misjonarzy irlandzkich. Tak zwana powtarzalna „pokuta taryfikowana” szybko przyjęła się we Francji, Nadrenii i w Hiszpanii. Dla wiernych nowy sposób czynienia pokuty był bardzo praktyczny i o wiele łatwiejszy niż wcześniejsza niepowtarzalna pokuta instytucjonalna. Por. A.G. Martimort, *La Chiesa in preghiera. I sacramenti*, t. 3, Brescia 1987, s. 130–133.

pokuty sprawowania Eucharystii, a diakonowi nie wolno było trzymać kielicha¹². Natomiast św. Kolumban domagał się dokładnego wyznawania grzechów i całkowitej czystości serca przed sprawowaniem Eucharystii¹³.

Troskę o wolność od grzechu w przypadku Eucharystii, a także wspólnej modlitwie, wyrażał już św. Patryk. W jednym z kanonów swojego synodu zwraca uwagę, że duchowny ekskomunikowany (odsunięty od komunii) powinien modlić się sam w domu i nie wolno mu było składać ofiary ani konsekrować, dopóki się nie poprawi. Za brak podporządkowania się temu przepisowi, nakładał podwójną karę¹⁴. Finnian zakazywał komunii ołtarza oraz nakazywał pokutę o chlebie i wodzie trwającą czterdzieści dni i nocy dla duchownego, który był zaprzyjaźniony z jakąś kobietą, nawet jeśli nie popełnił z nią grzechu nieczystości. Dopiero, gdy wyrzucił z serca towarzystwo kobiety, mógł powrócić do ołtarza. Natomiast, gdyby utrzymywał relacje przyjaźni z wieloma kobietami, oddawał się ich towarzystwu i lubieżnym pocałunkom, powinien pokutować o chlebie i wodzie przez pół roku, a drugie pół roku pokutą miało być postrzymanie się od wina i mięsa¹⁵.

Wiele grzechów związanych z Eucharystią dotyczyło braku szacunku dla konsekrowanych postaci. Bardzo często ten brak szacunku łączył się z grzechami pijaństwa i obżarstwa. *Wypisy z Księgi Dawida* już w pierwszym kanonie mówią, że jeśli kapłani, mający posługiwać w świątyni z łakomstwa wypiją wino lub sycerę z powodu lekceważenia, a nie nieuwagi, powinni pokutować przez trzy dni. Natomiast, jeśli przyczyną byłaby wżgarda dla Eucharystii, post wydłużano do 40 dni¹⁶. Gildas nakazuje, że jeśli mnich z powodu przepełnionego żołądka zwrócił Eucharystię w ciągu dnia, powinien za pokutę nie jeść kolacji. Dodaje też, że jeśli przyczyną tego nie była choroba, to powinien podjąć siedem przedłużonych postów¹⁷.

Grzechem był również brak troski o przechowywanie lub przenoszenie Komunii Świętej. Przypadkowe i nieświadome pozostawienie kon-

¹² Por. *Excerpta de Libro Davidis*, 11–12.

¹³ Por. *Paenitentiale Sancti Columbani*, B, 30 (42).

¹⁴ Por. *Synodus S. Patrici, etc. in Hibernia*, 28.

¹⁵ Por. *Poenitentiale Vinniani (Finnian)*, 14–15.

¹⁶ Por. *Excerpta de Libro Davidis*, 1.

¹⁷ Por. *Praefatio Gildae de poenitentia*, 7; *Paenitentiale Sancti Columbani*, A, 6.

sekrowanego chleba i narażenie go na pastwę dzikich zwierząt, wiązało się z koniecznością podjęcia pokuty trzy razy po czterdzieści dni¹⁸. Natomiast upuszczenie Eucharystii na ziemię z powodu zaniedbania skutkowało niejedzeniem kolacji¹⁹.

Do godziwego sprawowania kultu wymagany był konsekrowany kościół. Święty Patryk zakazywał składania ofiary w kościele, który nie był konsekrowany przez własnego biskupa²⁰. W *Synodzie św. Patryka* znajduje się także uwaga natury jurydycznej dotycząca duchownego, który przybył do obcej parafii. Nie mógł on sprawować żadnego kultu ani rozpocząć budowy nowego kościoła bez pozwolenia biskupa. Zezwolenie na takie działania dane przez krewnych takiego duchownego wykluczało go ze wspólnoty²¹.

U pierwszych misjonarzy Irlandii znajdujemy także troskę o modlitwę w życiu osób duchownych. Jeden z kanonów *Synodu św. Patryka* wskazuje na obowiązek uczestnictwa w jutrzni i niesporach. Kto by z powodu lekceważenia nie przyszedł na modlitwy rano lub wieczorem, miał być traktowany jako obcy. Jedynym usprawiedliwieniem było pełnienie w tym czasie innych ważnych obowiązków²². Modlitwa domagała się odpowiedniego zachowania przez osobę duchowną. Gildas pisze, że gdyby ktoś nie mógł odmawiać psalmów z powodu pijaństwa i płaczącego się języka, był w tym dniu pozbawiony kolacji²³.

2. POKUTY ZA GRZECHY NIECZYSTOŚCI

Najstarsze irlandzkie księgi pokutne są bardzo drobiazgowo w odniesieniu do grzechów związanych z życiem seksualnym, a szczególnie tych, które dotyczyły niewierności małżeńskiej i dewiacji seksualnych. Według *Wypisów z Księgi Dawida* duchowny dopuszczający się nierządu z kobietą poślubioną Chrystusowi lub mężowi, albo ze zwierzęciem lub

¹⁸ Por. tamże, 9.

¹⁹ Por. tamże, 21.

²⁰ Por. *Synodus S. Patrici, etc. in Hibernia*, 23.

²¹ Por. tamże, 24.

²² Por. tamże, 7.

²³ Por. *Praefatio Gildae de poenitentia*, 10.

mężczyzną, do końca życia winni żyć dla Boga jako umarli dla świata²⁴. Autor księgi nie podaje jakiejś konkretnej pokuty, gdyż popełniony grzech domagał się całkowitej izolacji duchownego i poświęcenia całego swojego życia Bogu. Ta sama księga, w innym kanonie, bardziej precyzuje pokutę dla prezbitera, diakona, subdiakona, którzy dopuścili się nierządu ze zwierzętami, swoją siostrą lub kobietą zamężną. Pokuta trwała przez trzy lata. Osoby, które dopuściły się tych grzechów w tym czasie powinny pierwszy rok leżeć na ziemi, w drugim – głowę winny złożyć na kamieniu, a w trzecim powinny leżeć na desce. W tym czasie mogły się żywić jedynie chlebem, wodą, solą i jarzynami²⁵. Pokuta za grzech nierządu była znacznie surowsza dla biskupa. Za taki grzech biskup powinien pokutować przez trzynaście lat o chlebie i wodzie z wyjątkiem posiłku niedzielnego²⁶.

Kanony *Synodu Północnej Brytanii* domagają się, by duchownego grzeszącego z niewiastą lub mężczyzną wygnać, aby żył w klasztorze na obczyźnie i pokutował po przyznaniu się do winy przez trzy lata w zamknięciu. Po tak odbytej pokucie, pozbawiony swego urzędu, pod nadzorem nauczyciela, winien pokutować jako brat w służbie ołtarza swego klasztoru. Ta służba dla diakona miała trwać jeden rok, dla prezbitera trzy lata, a dla biskupa lub opata cztery lata²⁷.

Wiele miejsca pokucie za różne grzechy związane z życiem seksualnym poświęca *Księga Pokutna Finniána*. Autor księgi uważa, że jeśli ktoś popełnił nierząd, najniżej upadł i utracił swój wieniec, czyli łaskę otrzymaną w przyjętym sakramencie lub ślubach. W przypadku, gdy duchowny popełnił grzech nierządu raz i w ukryciu przed ludźmi, winien wyznać swój grzech przed Bogiem i pokutować przez rok, racjonując porcje chleba i wody oraz przez dwa lata nie mógł spożywać mięsa i wina. W takiej sytuacji nie tracił swojego urzędu. Natomiast w przypadku życia w grzechu przez dłuższy okres, pokuta była surowsza. Duchowny tracił swoje obowiązki i musiał pokutować przez trzy lata o chlebie i wodzie, a przez następne trzy lata powinien powstrzymać się od wina i mięsa. Autor księgi, mówiąc o grzechach nierządu popełnionych po przyjętych ślubach,

²⁴ Por. *Excerpta de Libro Davidis*, 5.

²⁵ Por. tamże, 11.

²⁶ Por. tamże, 7.

²⁷ Por. *Synodus Aquilonalis Britanniae*, 1–2.

uważa je za bardzo ciężkie, ponieważ są zdradą i sprzeniewierzeniem się obietnicom złożonym Bogu²⁸.

Jako bardzo ciężki grzech uważano aborcję lub zabicie dziecka zaraz po urodzeniu. Finnian stwierdza, że: „Gdyby jakiś duchowny popadł w największe zatracenie, spłodził dziecko i je zabił, wielka jest zbrodnia nierządu i morderstwa”²⁹. Jednak i w tej sytuacji pokuta dająca odkupienie była możliwa dzięki miłosierdziu Bożemu. Na taką osobę nakładano post, któremu winien towarzyszyć płacz i łzy oraz modlitwa dniem i nocą. Pokuta odbywała się na wygnaniu z własnej ojczyzny. Po siedmiu latach mógł wrócić i według osądu biskupa być przywróconym do obowiązków³⁰.

Pierwsze irlandzkie księgi pokutne surowe pokuty przewidują za wszelkiego rodzaju dewiacje seksualne. Najczęściej wspominają o homoseksualizmie i współżyciu ze zwierzętami domowymi. *Wypisy z Księgi Dawida* dla duchownego, który dopuścił się nierządu ze zwierzęciem lub mężczyzną winni pokutować do końca życia³¹. *Synod w Lucus Victoriae* za grzech cudzołóstwa z matką domagał się trzyletniej pokuty i wygnania na zawsze. Nieczystość popełniona z psem lub jakimkolwiek innym zwierzęciem, nakładała pokutę trwającą dwa i pół roku. Natomiast przestępstwo homoseksualne wymagało podjęcia czteroletniej pokuty, a grzech samogwałtu dwóch lat³². Natomiast według Gildasa grzeszący ze zwierzętami powinien odbyć roczną pokutę, a za samogwałt należało pokutować trzy razy po czterdzieści dni³³.

²⁸ Por. *Poenitentiale Vinniani (Finnian)*, 10–11.

²⁹ Tamże, 12.

³⁰ Por. tamże, 12.

³¹ Por. *Excerpta de Libro Davidis*, 5.

³² Por. *Sinodus Luci Victoriae* 6–7. *Księga św. Kolumbana* za grzech nierządu sodomickiego domagała się już pokuty trwającej dziesięć lat. Takiej osobie zabraniano mieszkania z innymi braćmi, B 3(15).

³³ Por. *Praefatio Gildae de poenitentia*, 11. Według św. Kolumbana za te grzechy należało pokutować trzy lata; *Paenitentiale Sancti Columbani*, B, 10(22).

3. GRZECHY I POKUTY PRZECIW PRZYKAZANIU MIŁOŚCI BLIŻNIEGO

Wśród grzechów uderzających w przykazanie miłości bliźniego do najcięższych należały grzechy zabójstwa i kradzieży. W dokumentach synodalnych św. Patryka znajdujemy kanon o duchownym zlecającym zabójstwo duchownego. W przypadku, gdyby na skutek konfliktu między duchownymi, jeden z nich wynajął wroga, aby ten zabił drugiego, słusznie jest nazwany zabójcą. W takim przypadku wszyscy ludzie prawi winni uznać go za obcego, co w praktyce oznaczało wygnanie i ekskomunikę³⁴.

Według Finniana już samo obmyślanie w sercu osoby duchownej, aby zadać ranę lub zabić bliźniego, domagało się podjęcia półrocznej pokuty o chlebie i wodzie oraz powstrzymanie się od wina i mięsa przez cały rok³⁵. Natomiast dopuszczenie się czynu zranienia bliźniego przez osobę duchowną taktowano jako zabójstwo. W przypadku przelania krwi wskutek zadania rany duchowny winien czynić pokutę przez cały rok o chlebie i wodzie i był w tym okresie pozbawiony możliwości posługiwania. Zewnętrzными znakami pokuty miały być modlitwa i płacz ze łzami³⁶.

Jeszcze surowsza pokuta czekała na duchownego, który dokonał morderstwa. Duchowny – morderca musiał iść na wygnanie ze swojej ojczyzny na dziesięć lat i pokutować w innym mieście przez siedem lat, z czego trzy lata o chlebie i wodzie. Dodatkowo przez cztery lata winien powstrzymać się od wina i mięsa i zachowywać posty czterdziestodniowe o chlebie i wodzie. Po wykonaniu dziesięcioletniej pokuty, mógł wrócić do swojej ojczyzny i jeśli uzyskał dobrą opinię opata lub kapłana, któremu był powierzony oraz gdy zadośćuczynił najbliższemu osobom przez siebie zamordowanej, mógł pozostać w swojej ojczyźnie. Ostatecznie był zdany na wyrok rodziny zamordowanej osoby, gdyż stawał przed nimi i mówił: „Oto jestem na miejsce waszego syna; uczynię cokolwiek mi powiecie”³⁷.

Mniejsza pokuta była nakładana, gdy zabójstwo było przypadkowe i nie było w nim nienawiści (za diabelską pokusą). W takim przypadku

³⁴ Por. *Synodus S. Patrici, etc. in Hibernia*, 31.

³⁵ Por. *Poenitentiale Vinniani (Finnian)*, 6. Warto zaznaczyć, że w przypadku osoby świeckiej pokuta była lżejsza i trwała tylko tydzień, gdyż była to osoba „tego świata”. Jednakże odbycie mniej surowej pokuty powodowało również mniejszą nagrodę w przyszłym życiu. Tamże, 7.

³⁶ Por. *Poenitentiale Vinniani (Finnian)*, 8

³⁷ Por. tamże, 23.

należało podjąć pokutę o chlebie i wodzie trwającą trzy lata. W tym czasie zabójca nie mógł spożywać mięsa i wina oraz nie powinien przebywać w swojej ojczyźnie³⁸.

Pokuta za grzech kradzieży była zróżnicowana i zależała od przedmiotu, który był skradziony i od stanu osoby popełniającej taki czyn. Mnich za kradzież rzeczy poświęconej otrzymywał pokutę trwającą jeden rok na wygnaniu oraz drugi rok, żyjąc we wspólnocie braci. W przypadku recydywy takiego czynu, pokutą było wygnanie. W przypadku kradzieży pożywienia mnich musiał pokutować przez czterdzieści dni. Powtórna kradzież wymagała już pokuty trwającej trzy razy po czterdzieści dni. Jeśli taki czyn powtarzał się częściej, ostatecznie mnich powinien być pokutować i iść na wygnanie pod władzę innego opata³⁹.

Według Finniana osoba duchowna dopuszczająca się kradzieży owcy, świni lub innego zwierzęcia raz czy dwa razy, musiała podjąć pokutę o chlebie i wodzie, trwającą jeden rok. Oprócz tego złodziej był zobowiązany do poczwórnego zwrotu skradzionego mienia swojemu sąsiadowi. Jeżeli zaś duchowny popełniał grzech kradzieży częściej, był wezwany do pokuty trzyletniej⁴⁰.

Najstarsze irlandzkie księgi pokutne w katalogach grzechów i pokut wspominają też o grzechach głównych⁴¹. W *Wypisach z Księgi Dawida* znajduje się bardzo ogólna uwaga dotycząca osób duchownych, którzy by się dopuścili takich grzechów: „Dawni święci postanowili, że biskup

³⁸ Por. *Poenitentiale Vinniani (Finnian)*, 24. Późniejszy *Sinodus Luci Victoriae* za taki grzech nakładał podobną karę trzech lat (nr 2).

³⁹ Por. *Synodus Aquilonalis Britaniae*, 3–4. Podobną pokutę mamy w *Sinodus Luci Victoriae*, 1.

⁴⁰ Por. *Poenitentiale Vinniani (Finnian)*, 25–26.

⁴¹ *Peccata capitalia* są grzechami przekraczającymi normy moralne i prowadzą do popełniania innych grzechów. Katalog tych grzechów zmieniał się na przestrzeni wieków. Ich źródeł należy szukać w katalogach grzechów podanych przez św. Pawła w jego listach (np.: 1 Kor 5, 10n; 2 Kor 12, 20; Gal 5, 19–21; Kol 3, 5–8), w pismach patrystycznych (np. Ewagriusz z Pontu, Orygenes, Jan Kasjan, św. Jan Chryzostom, Kolumban Młodszy, Alkuin. Liczba ośmiu grzechów głównych utrwaliła się poprzez nauczanie Scholastyków (św. Tomasz z Akwinu, Piotr Lombard) i przetrwała do czasów współczesnych. Por. K. Klauza, *Grzechy główne*, EK VI 307–308; D. Adamczyk, „Grzechy główne” w *gminie korynckiej na podstawie 1 Kor 5–6*, „Studia Gnesnensia” 26 (2012) s. 25–43; A. Uciecha, *Grzechy główne i metody walki z nimi w „Homiliach św. Jana Chryzostoma na I List św. Pawła do Koryntian”*, VoxP 40–41 (2001) s. 247–262.

za grzechy główne powinien pokutować dwadzieścia trzy lata, prezbiter dwanaście, a diakon siedem⁴². Księga jednak nie precyzuje, za jakie konkretne grzechy obowiązują takie pokuty.

PODSUMOWANIE

Analiza badawcza najstarszych irlandzkich ksiąg pokutnych stanowi bardzo interesujące źródło dla zrozumienia istoty pokuty w Kościele na Wyspach Brytyjskich. Podejmowane czyny pokutne miały prowadzić do nawrócenia serca oraz do pojednania z Bogiem i Kościołem. Księgi pokutne pokazują, że w okresie od V do VI w. nie lekceważono grzechu. Przeciwnie, surowość nakładanych pokut, zwłaszcza na osoby duchowne, pokazuje, że grzech traktowano bardzo poważnie. Wczytując się w teksty źródłowe, można stwierdzić, że grzechy popełniane przez osoby duchowne burzyły relację z Bogiem i bardzo raniły wspólnotę Kościoła. Stąd, mimo iż istniała możliwość powtórzenia pokuty za popełniony grzech, należy zauważyć wiele zachęt i wielką troskę, by duchowni byli prawdziwymi świadkami Chrystusa i żyli w wolności od jakiegokolwiek grzechu.

BIBLIOGRAFIA

Źródła patrystyczne

- Canones S. Patricio adscripti*, Mansi VI, 521–528; Wilkins 6–7, tłum. B. Frontczak: *Kanony przypisywane św. Patrykowi*, w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, ŻMT 58, Kraków 2011, s. 7*–8*.
- Excerpta de Libro Davidis* (ca.500–566), Wassersleben 101–102; Haddan 118–120; Schmitz I, 492–493; Bieler; Ciprotti, tłum. J. Łukaszewska-Haberko, H. Pietras: *Wypisy z Księgi Dawida* (ok. 500–566), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, ŻMT 58, Kraków 2011, s. 9*–11*.
- Paenitentiale Sancti Columbani* (ca 543–615), (J. Laporte, *Le Penitentiel de Saint Colomban. Introduction et édition critique*), Monumenta Christiana Selecta 4, Tournai, Desclée 1958; cf. Bieler 96–106, tłum. St. Kalinkowski: *Księga pokutna św. Kolum-*

⁴² *Excerpta de Libro Davidis*, 10.

- bana* (ok. 543–615), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t.5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, ŻMT 58, Kraków 2011, s. 31*–37*.
- Poenitentiale Cummaeani* (saec. VII), Zettinger, Mainz 1902, 505–523; Bieler, 108–134, tłum. A. Baron, J. Łukaszewska-Haberko, H. Pietras: *Księga pokutna Kummeana* (VII wiek), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t.5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, ŻMT 58, Kraków 2011, s. 70*–85*.
- Poenitentiale Vinniani* (Finnian) (ante 550), Wasserschleben 108–119; L. Bieler 74–94; P. Ciprotti 8–16, tłum. A. Baron, J. Łukaszewska-Haberko H. Pietras: *Księga pokutna Finniana* (przed 550), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, ŻMT 58, Kraków 2011, s. 14*24*.
- Praefatio Gildae de poenitentia* (s. VI), Wasserschleben 105–108; Haddan 113–115; Smitz I, 496–497; Bieler 60–65; Ciprotti 19–21, tłum. J. Łukaszewska-Haberko, H. Pietras: *Wstęp Gidasa o pokucie* (w. VI), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, ŻMT 58, Kraków 2011, s. 27*–30*.
- Sinodus Luci Victoriae* (ca. 569), Wasserschleben 104; Haddan 118; SchmitzI, 494; Bieler 68; Ciprotti 19, tłum. J. Łukaszewska-Haberko, H. Pietras: *Synod w Lucus Victoriae* (ok. 569), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, ŻMT 58, Kraków 2011, s. 25*–26*.
- Synodus Aquilonalis* (ca 519), Wasserschleben 103; Haddan 117; Schmitz I, 493–494; Bieler 66; Ciprotti 18, tłum. J. Łukaszewska-Haberko, H. Pietras: *Synod Północnej Brytanii* (ok. 519), w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, ŻMT 58, Kraków 2011, s. 12*–13*.
- Synodus S. Patrici, etc. In Hibernia (456) Incipit*, Mansi VI, 513; Wilkins 2; Bieler 54; Ciprotti 37, tłum. B. Frontczak: *Synod św. Patryka, itd. w Irlandii (456)*, w: *Księgi pokutne* (Synody i Kolekcje Praw, t. 5), układ i opracowanie Arkadiusz Baron – Henryk Pietras SJ, ŻMT 58, Kraków 2011, s. 2*–6*.

Opracowania

- Adamczyk D., „Grzechy główne” w gminie korynckiej na podstawie 1 Kor 5–6, „Studia Gne-snensia” 26(2012) s. 25–43.
- Klauza K., *Grzechy główne*, EK VI 2307–308.
- Martimort A.G., *La Chiesa in preghiera. I sacramenti*, t. 3, Brescia 1987.
- Nadolski B., *Liturgika. Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa*, t. III, Poznań 1992.
- Santantoni A., *Riconciliazione in Rona nell’Occidente non romano*, w: *Scientia Liturgica. Sacramenti et Sacramentali*, red. A.J. Chupungco, t. 4, Casale Monferrato 1984, s. 143–175.
- Uciecha A., *Grzechy główne i metody walki z nimi w „Homiliach” św. Jana Chryzostoma na I List św. Pawła do Koryntian*, VoxP 40–41 (2001) s. 247–262.
- Vogel C., *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*. Il edizione italiana riveduta e ampliata a cura di Clara Achille Cesarini, Torino 1988.